

Самур

№ 5 (240) 2011-йисан 21-май

1992-йисан январдилак акъатзава

ЦИЙИВИЛЕР

EUROVISION - 2011

АЗЕРБАЙЖАНДИН ЧЕХИ АГАЛКЪУН

Алай йисан майдин вацра Германияда кыле фейи «Eurovision - 2011» тIвар ганвай манийрин конкурсда Азербайжандин векилар тир Эльдар Къасумова ва Нигяр Жамала сад лагъай чка къуна. Дюссельдорф шегьерда чтин алакьунар вири дуьньядиз къалурай жегьилри Азербайжандин тIвар мадни виниз хкажна. 43 уьлкведи сес гайи конкурсда Азербайжандин векилри къазанмишай агалкъун гьаммилух яз тарихда гьатна. Гьам чи уьлкведин, гьамни къецепатан уьлквейрин тIвар-ван авайи векилри къейд ийизвайвал, и гьалибвили Азербайжандихъ музикадинни медениятдин рекъай Чехи агалкъунар авайди малумарзава ва чи уьлкве мад гьилера вири дуьньядиз сейли ийизва.

МОСКВАДА ЧЕХИ МЯРЕКАТ

Са шумуд югъ инлай вилик, алай йисан 17-майди Москвадин Кремлдин Гьукуматдин Имаратда Азербайжандин вичин аслу туширвал арадал хкунин 20-йисаз талукъарнавай, «Азербайжандин няни» тIвар ганвай мярекат къиле тухвана. Ина «Азербайжан» ктабдин презентация, Азербайжандин халичайрин выставка ачухарна, республикадин сейли сентаккери концерт гана.

Мярекат тешикл авурди Азербайжандин сад лагъай ханум, Гьейдар Алиеван Фондунин президент, ЮНЕСКОдинни ИСЕСКОдин хош ниятрин посол Мегърибан Алиева я. Тедбирда Россиядин сад лагъай ханум Светлана Медведевадини иштиракна. Ада халичайрин выставкадиз, гьакъини Бакудин ва Азербайжандин цийи акунар къалурзавай фотовыставкадиз килигна. Мярекатдал М.Алиевади авур рахунар тедбирдин иштиракчийри гзаф хушивиледи къабулна.

ДЕГИШВИЛЕР КУХТУНА

Азербайжан Республикадин Милли Межлисида алай йисан 17-майди зегьметдин пенсийрихъ алаз алакьал тир къанундихъ дегьивилер кухтуна. И дегьивилери санлай 845 агъзур касдин пенсияр 40 процентдин артухардай мумкинвилер гуда, яни 114 манат тир пенсияр гила 150 манат жседа. И ният къилиз акъудун патал гьукуматди гьар йисуз алава яз 390 миллион манат харжеда. Алай йисан къвед лагъай паюна бюджетдай 195 миллион манат пул ахъайда.

И ЧИЛ ХАЙИ ДИГЕ Я

Къуба райондин Хиналугърин хуьр

КВЕЗ ЧИДАНИ?

МАДНИ КУЪМЕК ГУДА

Азербайжан Евросоюздин Европадин Къунишивилин Сиясатдин Програмадин иштиракчийрикай сад я. Гьавилай адаз демократия мадни вилик тухун, идара авунин ери ва крар хъсанарун патал 2007-2010 - йисара 92 миллион евродин куъмекар ганай. 2011-2013 - йисара Европада чи уьлкведиз и рекъай куъмек гун патал 122,5 миллион евро вугуда.

САД ЛАГЪАЙ ЧКА КЪАЗВА

XIX виш йисуз Туьркияда ва араб уьлквейра чирвилер къачур жегьилрин къадардал гьалтайла Къуруиди чи хуьрерин арада сад лагъай чка къазва. Виш йисан къене ишай 40-далай виниз эфендияр акъатнай. Абурукай са бязибур вири Къафкъаздиз ва РагъэкъечIдай патан уьлквейриз сейли тир. Мегьамед Фари эфендиди Багъдатда келнай ва Низамияда тарсар ганай. Казандин университет акъалтIарай Рагьым эфендидин эсерар араб уьлквейризни сейли тир. Амрагъ эфендиди Тифлиса мусурманрин идарадиз регьбервал ганай.

ПАГЪ ЯДА!..

И йикъара телевидениди хабар гайивал, европавийри Хиналугърин хуьре гьамамар эцигзава. Жеч гьа, лугъузва ван хъайибуру. Чи уьлкведин чехида Хиналугъ хуьруз са шумуд миллион манатдин рехъ акъудиз тунва, интернет кардик кутун, девирдив къадай почта-телеграф арадал гьун, цийи мектеб эцигун патал чехи алахъунар авунва.

Ингъе, гьикI ятIани, хуьре 10-15 агъзур манатдин гьамамар эцигун европавийри хиве къунва. Гуя икъван зурба крар къилиз акъудай чи гьукуматдивай хуьре са гъвечи гьамам эцигиз жезвач къван. Жезвайди я! Амма европави стхайрин хатурдихъни хIлурна виже къведач эхир. Сагъ хъурай чеб! Инсанриз ифин гузвайди и месэла ваъ, телевидениди адетдин са гъвечи кар даIурна гзаф зурба кар хъиз жемятдив агакъарун я. Аквадай гьаларай, жуван гьукуматди къилиз акъуднавай крар телевиденидин кIвалахдаррин рикелай алатнавай хъгинди я. Абурун рикел жуван вацI жува яцIу авуна кIанзавайди я лагъай бубайрин мисални аламах жеди.

Silahdaşları onu «Təngə pələngi», çar generalları «inadkar döyüşçü» adlandırmışlar. Ən yaxşı zabitlərin rəhbərliyi altında döyüşən seçmə rus hərbi hissələri onun müdafiə etdiyi qalanı ələ keçirmək üçün 7 ildək vaxt sərf etməli olmuşdu. Qat-qat çox canlı qüvvəyə və ağır toplara malik düşmən onun hərbi istedadına heyrat etmişdi. «İnadkar döyüşçü»yə qarşı son əməliyyata sonralar Qafqaz qoşunlarının komandanı təyin olunmuş general A.V.Rumyantsev rəhbərlik etmişdi. Həmin əməliyyat zamanı ruslara güclü müqavimət göstərən, onların iki draqun polkunu və üç batalyonunu sıradan çıxaran ləzgi igidi atasının qurduğu dövləti son damla qanına qəhrəmancasına müdafiə etmiş və bununla da xalqın azadlıq mübarizəsinə böyük oğul kimi böyük töhfə vermişdi...

Böyük oğul

Rusiya imperiyasının xarici siyasət arxivinin materiallarında adı Süleyman bəy (Вах: АВПР, ф.89, 1727, д.10), Dağıstan Respublikasının Dövlət Arxivində saxlanan bəzi sənədlərdə Salman kimi göstərilən (Вах: ГАРД, ф.301: Бакинский комендант. Оп.1. Ед.хр.45, л. 47-47 об.) bu yenilməz döyüşçünü bəzi tarixçilər 200 illik Səfəvi hakimiyyətinə son qoyulmasında həlledici rol oynamış, Dağıstanı və Azərbaycanı İran işğalçılarından azad etmiş XVhhd əsrin görkəmli ləzgi sərkərdəsi Hacı Davud bəy Müşkürinin «ən yaxın silahdaşı», «ölkənin ən yaxşı müdafiəçilərindən biri» adlandırmışlar. Rus generalları Hacı Davudun dövlətinin şimal sərhədlərinin qorunmasında Süleyman bəyin böyük fədakarlıq göstərdiyini etiraf etmişdilər. Yerli əhalinin qəhrəman, rus işğalçıların «ağıllı və güclü düşmən» saydığı Süleyman bəy Hacı Davudun böyük oğlu idi.

Tarixçilərin qeyd etdikləri kimi, müsəlmanlar arasında böyük nüfuza malik Hacı Davud səfəvilərə qarşı mübarizəyə qalxarkən öncə öz qohum-əqrəbalarından ibarət 300 nəfərlik silahlı dəstə yaratmışdı. Bəzi məxəzlərdə bu rəqəm 500 kimi göstərilir. Rəqəmə bir o qədər də varmayan müəlliflər Hacı Davudun böyük və tanınmış nəslə təmsil etdiyini, onun yüzlərlə qohum-əqrəbasının olduğunu xüsusilə qeyd etmişlər. Öz qohum-əqrəbasından ibarət güclü dəstə yaradan və bununla da hamıya nümunə göstərən Hacı Davudun ətrafında qısa müddətdə minlərlə könüllü toplaşmışdı. Təkcə 1711-ci ilin payızında Müşkür mahalına, Hacı Davudun yanına gələn Qaytağ usmisi Əhməd xanın, Qazıqumux xanı Çolaq Surxayın, carlı Əli Sultanın döyüşçülərinin sayı 20 min nəfərə çatırdı. Həmin dövrdə Hacı Davudun birləşmiş qoşununda 30 min döyüşçü var idi. (Вах: Левиатов В.Н. Очерки по истории Азербайджана в XVIII в. Баку, 1948, с.69; История Дагестана. М., 1967, т.I, с.342). O vaxt Hacı Davudun böyük oğlu Süleyman bəy 3 min nəfərlik dəstəyə başçılıq edirdi.

Arxiv sənədlərində Hacı Davudun qoşununda ayırı-ayrı dəstələrə başçılıq edənlər arasında onun böyük oğlu Süleymanla yanaşı kiçik oğlu Abdulkərimin (Вах: ГАРД, ф.301, д.32, л.3), qardaşlarından Hacı Əhməd xanın (Вах: Письма и донесения командира Дагестанского полка полковника Фон Лукея // ГАРД, ф.18: Дербенский комендант. Оп.1, д.6, л.9 об), Мəmməd xanın (bəzi mənbələrdə Məhəmməd xan kimi göstərilir) da adları çəkilir (Вах: От Хаджи Давуд хана к Рамазан Салтану. АВПР, ф.77: Сношения России с Персией. Оп.1. 1727, д. 9, л. 469 об.). Süleyman bəyin daha böyük dəstəyə

rəhbərlik etməsi onun hərbi işdən yaxşı baş çıxarması ilə bağlı idi. Hacı Davudun rus işğalçıların qarşısını almaq üçün hələ 1720-ci ildə tikdirdiyi, böyük strateji əhəmiyyətə malik Təngə qalasının müdafiəsini məhz ona tapşırması da buna sübutdur. Sərkərdə 1726-cı ildə xüsusi çapaqla Təngə qalasına göndərdiyi məktubda oğluna yazmışdı ki, «böyük aslanımın (oğlumun - М.М.) qətiyyətinə və rəşadətinə inanıram və əminəm ki, o, işğalçılara öz gücünü axıra kimi göstərəcək». Bəzi müəl-

MƏŞHUR LƏZGİLƏR HAQQINDA BİLMƏDİKLƏRİMİZ

TƏNGƏ PƏLƏNGİ

liflər həmin məktubun rusların əlinə keçdiyini bildirirlər. (Вах: РГВИА, ф.20. Военная экспедиция военной коллегии. Оп. 1. Ед. Хр. 9).

Hələ Təngə qalasının müdafiəsində Hacı Davudun bəyin bir neçə çətin məsələnin həllində atasına böyük köməyi dəymişdi. İlk dəfə o, 1712-ci ildə özünün yaxşı döyüşçü olmaqla yanaşı, həm də yaxşı diplomat olduğunu sübut etdi. O vaxt İranda rus səfirliyinə rəhbərlik edən A.P.Volinski Süleyman bəyin bəzi Dağıstan hakimləri ilə apardıqları danışıqları Hacı Davud diplomatiyasının ilk böyük uğuru adlandırmışdı.

İlk uğur

1710-1712-ci illərin hadisələrindən sonra İran şahı ilə Dağıstan hakimləri arasında münasibətlərdə xeyli dəyişikliklər baş verdi. Bu hakimlərin bəziləri İranın, digərləri isə Rusiyanın təbəəliyini qəbul etməyə can atırdı. Tarki şaxxalı Adil Girey şahdan uzaqlaşaraq rus sarayına yol axtarmağa başladı. O, ilk növbədə Tarki qalasının komendantına müraciətində rus çarına qulluq etmək istədiyini bildirdi. Şah bundan xəbər tutsa da, əks tədbir görə bilmədi. Çünki Adil Gireyin Dağıstanın iri və güclü hakimlərindən biri olduğundan yaxşı xəbərdar idi. «Ona görə də Adil Gireyin şaxxal titulu təsdiq edərək, ona qiymətli hədiyyələr göndərdi». (Вах: Гербер И.Г. Описание стран и народов вдоль западного берега Каспийского моря в 1728 году. - ИГЭД. 1958, с. 73). Bu, əslində gözdən pərdə asmaq üçün edilən gediş idi. Adil Gireyin geri dönməyəcəyini yaxşı bilən şah onun iki güclü rəqibinin - Kazanişə hakimi Umalatın və Buynak knyazı Murtuza Əlinin (bəzi sənədlərdə Murtuzali kimi göstərilir - М.М.) simasında özünə

Dağıstanda yeni dayaqlar yaratmaq qərarına gəldi. Digər nüfuzlu hakimlərdən sayılan Qaytağ usmisi Əhməd xan 1712-ci ildə Şamaxı üzərinə ilk hərbi yürüşdən sonra mübarizədən əl çəkərək, şah hakimiyyəti ilə loyallıq münasibətlər yaratdı.

Bəzi hakimlər real vəziyyəti nəzərə almadan, ancaq öz mənafeələrinə uyğun hərəkət edirdilər. Məsələn, İran şahı tərəfindən Tarki hakimi titulu alan Umalat Rusiyadan da belə bir dəstək almaq istəyirdi. Lakin rus çarı onun istəyini yerinə yetirmədi. Nəhayət, Aksay hakimi Sultan Mahmud və Adil Girey A.P.Volnskinin rəhbərlik etdiyi səfirliyin üzvü A.İ.Lopuxinə müraciət edərək bildirdilər ki, biz rus hökmdarına xidmət etmək istəyirik və «əgər çar öz qoşununu köməyə göndərsə, bütün dağlı hakimlərin torpaqlarını işğal edib hökmdarın torpaqlarına qata bilərik». (Вах: Лопухин А.И. Журнал путешествия через Дагестан. 1718 г. - ИГЭД, 1958, с. 46). Adil Girey bu məsələnin həllindən ötrü öz qaradaşını gizlicə Şamaxıya, A.P.Volnskinin yanına göndərmişdi. Rus səfiri qeyri-müəyyən cavab verərək demişdi ki, çar ona sədaqətə qulluq etmək istəyənləri həvəslə qulluğa götürür. Amma A.P.Volnski konkret məsələ ilə əlaqədar konkret yazılı təminat vermədi. Buna baxmayaraq, bir müddətdən sonra Dağıstan hakimlərindən Adil Girey və Sultan Mahmud Rusiyanın ardıcıl və sədaqətli tərəfdarlarına çevrildilər.

Dövrün hadisələrinə müdaxilə etmə-

Xalqın tarixini
igidlər yaşadar.

Həsən Alqadari

və müstəqilliyə nail ola bilərlər. Rutullular İran şahına qulluq etmək əvəzinə bu məqsəd uğrunda mübarizə aparmalıdılar.

Süleyman bəyin ağıllı və uzaqgörən fikirlərini qəbul edən Rutul bəyləri Hacı Davuda qarşı döyüşən şah qoşununa kömək etməyəcəklərinə söz verdilər və bir müddətdən sonra Süleyman bəyin müdrikliyinin şahidi oldular. Hacı Davudun rəhbərlik etdiyi xalq hərəkəti güclənən kimi, onlar müstəqillik qazandı, Türkiyə və İran ilə əlaqələrində müstəqil Rutul ittifaqının adından çıxış etməyə başladılar. (Вах: Рамазанов Х.Х., Шихсаидов А.Р. Очерки истории Южного Дагестана. Махач-кала, 1964, с. 165).

Tabasaran hakimləri ilə dil tapmaq ilk baxışda asan görünürdü. Burada məqsədə çatmaq üçün əhalinin əksəriyyətinin ləzgilərdən ibarət olması, dil və din birliyi kimi amillərdən istifadə etmək olardı. Lakin şah ələ etmişdi ki, Tabasaran ləzgiləri onun qoşununda xidmət edirdi və bu qüvvə Dərbənd qarnizonunun avanqardına çevrilmişdi. 60 ildən çox bir müddətdə Dağıstanda məhz Dərbənd sultanı vasitəsilə öz siyasətini həyata keçirən Səfəvi dövləti elə onun əli ilə də ləzgiləri iki cəbhəyə bölmüşdü. Əgər şah Tabasaran və Quba əyalətlərinin ləzgilərini nisbətən öz tərəfinə çəkə bilməyəcəyini, Samur vadisi ləzgilərini heç cür özünə tabe etdirə bilmirdi və onlarla apardıdığı 60 illik döyüşlərdə ağır itkilərə məruz qalmışdı. (Вах: Yenə orada, səh. 78).

Tabasaran hakimləri bir qədər yumşaq idilər və şah öz xəzinəsindən böyük məbləğdə pul ayırmaqla onları ələ almışdı. Ona görə də Süleyman bəy maysum Mahmud bəyi və kadi Rüstəm bəyi tamamilə öz tərəfinə çəkə bilməyəcəyini yaxşı bilirdi. O, hakimləri ancaq neytrallaşdırmağa çalışmalı idi. İlk danışıqlar lazımı səmərə vermədi. Hətta məsələdən xəbər tutan Dərbənd sultanı Süleyman bəyi qorxutmaq üçün onun üstünə şahın seçmə əsgərlərindən ibarət üç minlik qoşun yeritdi. Bir neçə günlük döyüşlərdə Süleyman bəy şah əsgərlərini darmadağın etdi. Onlardan sağ qalan iki-üç yüz qızılbaş döyüş meydanını qoyub Dərbəndə qaçdı. Dərbənd sultanı bu biabırçılığın əvəzini bəzi döyüşçülərini asdırmaqla çıxırdı.

Həmin hadisədən sonra Süleyman bəy təkrar Tabasaran hakimləri ilə görüşdü. Hakimlər ləzgilərin ləzgilərlə döyüşməyəcəklərinə əmin olduqlarına görə neytral mövqə tutmağa razılaşdılar. Məsələdən xəbər tutan şah Tabasaran hakimlərini Hacı Davuda qarşı qaldırmaq üçün onların hər birindən ötrü Qaytağ usmisi Əhməd xana ayırdığı qədər məvacib - ildə 200 tümən ayırdı. (Вах: АКАК, 1886, т. 2, с.1077). Bunun müqabilində hakimlər Hacı Davudun dəstələrini Dərbəndə buraxmağa söz verdilər. Amma hadisələrin sonrakı gedişatı göstərdi ki, Tabasaran hakimləri bu gücə malik deyildilər və onlar üsyançılar qarşısında tab gətirə bilmədilər. Süleyman bəyə verdikləri vədə rəğmənlər onlar uzun müddət nə Hacı Davuda müqavimət göstərdilər, nə də şahla lazımcına dəstək verdilər.

Müzəffər MƏLİKMƏMMƏDOV
(ardı var)

ХАЛКЪДИ ИКРАМНА

Алай йисан 14 - июндиз Бакудин Гь. Сарабскийдин тIварунихъ галай медениятдин КIвале лезгийрин сейли шаир-композитор Асеф Мегъманан 80 йисан юбилейдиз талукъарнавай няни гзаф гурлудиз кыле фена. Халкъдин руьгъдив къадайвал кхъенвай вичин манияр фадлай мецера гъатнавай сеняткардин гурьушдиз Азербайжандин шумудни са районрайни шегъеррай лезгийр атанвай.

Зал суварин гвавада авай. Вилера хъвер авай, гъиле цуькверин кIунчIар кьунвай инсанри уьмуьрдин 81-йисаз элячIнавай сеняткардиз чпин кIанивал къалурзавай. Им жегил чIавалай вичин ватандивай къакъатай, Дагъустандин Магъачкъала шегъерда бине кутур шаирдин Азербайжанда кыле фейи сад лагъай яратмишунрин межлис тир. Яргъал йисара и мярекат вилеривди хвейи, ватангълийрин вилик экъечIна вичин яратмишунрикай ихтилат авун эрзиман тир рехи шаир эхирни чаравилин часпаррилай элячIна мураддив агакънавай.

Ам и мураддив агакъарнавайди лагъайтIа, эхиримжи йисара хайи велед хъиз адан къайгъу чIугваз, шаирдин чап тахъанвай эсерар кIватIна чап авур, адакай «Чаз тийижир Асеф Мегъман» тIвар ганвай ктаб кхъей къегъал Камран Къурбаналиев я. Ада

Магъачкъала, Дербент, Москва шегъерра А.Мегъманан юбилейдин мярекатар кылиз акъудайдалай кълухъ Бакудани ихътин мярекат тешкилна. Юбилейдин няни гурлудаказ кыле тухвай Камранан и карди вири шадарна. Мили ихтилатри, верцIи манийри мярекатдихъ дад кутуна. Зарафатрал рикI алай, сая инсан тир юбилярди иллаки залдин вилик жергеда ацукънавай вичин уьмуьрдин юлдаш Сария ханумдиз ванариз лугъузвай «айгъамри» сегънединни залдин арада авай «часпарар» чукIурзавай.

Шаирдин уьмуьрдин рекъикайни яратмишунрикай ихтилат авур «Самур» Лезги Милли Меркездин кыл Шаир Гъасанова, «КцIар, Гусар» газетдин кылин редактор Видади Севзиханова, «Дагъустан-Азербайжан» жемиятдин кыл Абдулкъафар Агъмедова, «Самур» газетдин кылин редактор Седакъет

Керимовади, КцIар райондин Къуьхуроба хурьун юкъван мектебдин муаллим Зиядхан Мурадханова, шаирар Бажиханум Исаевади, Эйваз Гуьлялиева, «Самур» ММ-дин Хезер райондин кыл Абир Тагъирова, Азербайжан радиодин лезги гунугрин кыл Руслан Шейдаева, эЦехурьунви сеняткар Сулейман Веледова, чи сейли композитор Эльза Ибрагъимовадин стха Чингиз Ибрагъимова, Бакудин Лезги МискIиндин диндин ижмадин кыл Абдулкъадир Къафарова ва масабур юбилярдиз юбилей рикIин сидкъидай тебрик авуна, адаз яргъи уьмуьр, яратмишунрин рекъе цIийи агалкъунар тIалабна.

Мярекатдал лезги маничяр тир Жемила Заловади, Магъире Шириновади, Лариса Межидовади ва Руслан Пирвердиева гафарни макъамар Асеф Мегъмананбур тир манияр тамамарна. Дагъустан ва Азербайжан республикайрин лайихлу артист Шуьрбет Рзакулиева вичи регъбервал гузвай ансамблдихъ галаз санал ягъай макъамри межлисин гурлувал мадни артухарна.

И мярекатди халкъди вичиз къуллугъ авур, вичин рекъе зегъметар чIугур, рикIин сидкъидай адан тIвар хкажай къегъалриз лайихлудаказ къимет гузвайди мад гъилера субутна.

С.КЕРИМОВА

Асеф МЕГЪМАН

КЪВАНЕР КIАНДА

Маса чилин къизилрилай,
Заз зи чилин къванер кIанда.
Саф булахрай авахъзавай
Ширширдин хуш ванер кIанда.
КIанда заз дагъни аран,
Хайи чил кIанда масан.
Хайи муг, хайи макан,
КIанда масан.

КIанда Шагъдагъ, Самурдин яд,
Ватан хъана даим абад.
Уьмуьрдихъни жедайвал дад,
Зи дагъларин ценер кIанда.
КIанда заз гегъенш чуьллер,
Беневша, къизилгуьллер.
КIанда заз михъи риклер,
Михъи риклер.

Гузел рушар, руьгъдин бегъер,
Сифетрани авай эквер.
Рахадай гъар са гаф гевгъер,
Муьгъуьббатдин цуьквер кIанда.
КIанда заз билбилдин сес,
Гъидай заз илгъам, гъевес.
Экуьн яр, михъи нефес,
Михъи нефес.

ЛЕЗГИЯР ВИРИНА

«КЪУЛ» ЧІЕХИ ЖЕЗВА

Пыть Яхе Сибирдин жегыл шегьеррикай сад я. Адан 20 йис хьанва. Ханты чІалалди «Пыть Яхе» гафуни «хъсан ксарин чка» хьтин мана гузва. 50 агъурдалай виниз инсанар яшамыш жезвай и шегьерда лезгийрин гзаф ава. Са шумуд йис инлай вилик Акиф Нуралиев, Араз Хидиров, Шихамир Керимов хьтин кьегьатри ина «Къул» тІвар алаз лезгийрин медениятдин меркез арадиш гъана. Машгур карчи Акиф Нуралиева ва адан дустари меркез патал гзаф хийирлу крар кылиш акъудна ам кІвачел ахъалдарна. Эхиримжи кьве йисан къене медениятдин меркездик экечІайбурун къадар къведра пара хьанва.

КІлар райондин Пирал хуьрай тир Акифа «Стройкомплектсервис» тІвар алаз вичин хуси фирма кардик кутунва. Ина сІудралди лезгийри кІвалахзава. Пыть Яхеда спортдин рекъай кыле тухузвай вири мярекатрин, гьакІни гзаф медениятдин тедбирин тешикат-чир адан фирма ва «Къул» медениятдин меркез я.

ХЪСАН ЗАРИНИ Я

Санкт-Петербургда чехиринни коньякрин комбинатдиз регьбервал гузвай, лезгийрин машгур Сафаралиеврин сихилдай тир Гъажимет Нурметан хва Сафаралиев гьакІни зурба зари я. Адан юмординни сатирадин эсерар Россиядин машгур «Крокодил», «Аврора», «Собеседник», «Смена», «Ленинградская правда», «Аспект» ва маса изданийра чапзава. Урус чІалал кхызвай чи ватангъли са шумуд ктабдин автор я. И йикъара Санкт-Петербургда адан хьагъай эсерар чапдай акъатда.

ЧІЕХИ ТЕАТРАДИН СЕГЪНЕДИЗ ЭКЪЕЧІДА

Са береда лезгийрихъ Рагъимат Гъажиева, Айдунбег Камилев хьтин гужлу сесер авай манидарар авай. Алай вахтунда ихьтин гужлу сесерин иесияр тир гелхенви руш Гуьлнара Эмиргамзаевади Америкада, КІриви руш Нурия Исабеговади Пермь шегьердин операдинни балетдин театрта чпин устадвал агъзурралди инсанриз райжзава.

Абурун гугъуьниз гила пара бажарагълу гада Селим Аллагъаровни атанва. Италияда стажировкада хъайи, виридуьньядин конкурса са шумудра сад лагъай чка къур ада гила Россиядин лап машгур Чіехи театрдин сегънедал манияр лугъуда, операдинни балетдин театрдин тамашайра чІийи образар яратмишда. Пешекарри лугъузвайвал, Селим зурба гележег авай манидар я.

ЮБИЛЕЯР КЪЕЙД ІЙІДА

Алай йисуз лезги халкъди Куьредай тир кьве машгур генералдин юбилеяр къейд ийида. XIX виш йисуз Куьредин судьявиле кІвалахай генерал Гъажи Юсуфхан Тагыран хва Юсуфханов (1806-1878) дидедиз хъайи 205 йис, адан хтул генерал Алияр бег Мегъиддин хва Гъашимбеков (1856-1920) дидедиз хъайи 155 йис тамам жезва.

Юсуфхановрин хизан Куьредай Бакудиз куьч хъайида-лай къулхъ, 1856-йисуз ина дидедиз хъайи Алияр бегди 1918-йисуз Азербайжандин милли армияда къуллугънай. Ада Азербайжандин Демократик Республикадин къенепатан крарин министрдин заместительвиле кІвалахнай. Вичин уьмурдин эхиримжи йисара Закъатала уезддин генерал-губернаторвиле кІвалахай Алияр бег 1920-йисан июндиз большевикри гуйлле гана кьенай.

ФОНДУНИ КІВАЛАХ ДАВАМАРЗАВА

Лезгийр вири дуьньядиз сейли авур Лезгинцевриз Магъачкъалада лугъуз тежедай хьтин чІехи комплекс эцигун патал тешикинавай фондуну вичин кІвалах давамарзава. Хийирлу кар патал фондуну пул куьчарзавайбурун къадар квердавай мадни пара жезва. И кардик дуьньядин вири пипІера яшамыш жезвай лезгийри къуьн кутазава. Тек са Красноярскда авай эцигунрин «Монолитхолдинг» ООО-дин сагыбар тир стхайри - Разим, Мегъамед, Муслим Абасоври Лезгинцеврин хизандиз зурба гумбет эцигун патал 1 миллион манат пул чара авунва. Алай вахтунда 3 миллион манатдилай виниз кІватІнава. Комплекс эцигун патал 6 миллион манат герек кьезва.

Чи тарихдин чинрай

«БАЗАРДУЪЗУЪ» ТІВАР ГЪИНАЙ АТАЙДИ Я?

Тарих тирвал чапхунчийри лезгийрин чилер, серветар, чІал, меденият тарашайвал, вишералди чкайрин тІварарни дегишарна. Абуру гъатта лезгийрин гел квадарун патал чи дагъларални гыл вегъенай ва са бязи дагъларин тІварар дегишарнай. Виликан тІвар дегишарнавай чкайрикай садни гилан Базардуъзуй я. И тІвар гъинай атайди я?

Сифте яз и дагъ чириз алахъайди урусрин топограф С.Г.Александров я. 1849-йисуз ам Базардуъзуйдин куклушдал акахнай. Гъа йисан октябрдиз, дагълара къуд башламишай чІавуз топограф къвед лагъай гылера куклушдал кхаж хъанай ва и кардалди тарихди адан тІвар игит альпинист хъиз гъатнай.

1885-йисуз лезги дагъларин дарманар квай набатар чириз алахъай, Базардуъзуйдал акахай, Къурушрин хуьре хъайи урусрин машгур ботаник Г.И.Раддеди «Дагъустандин дагълара» тІвар алай макъала кьенай ва ана вичи Базардуъзуйда ва Къурушда авур къейдерни ганай.

1890-йисуз Базардуъзуйдал къецепатан топограф, англис тир Ильед акахнай ва ам дагъдин даим мурклади къунвай куклушдин къакъанвал тайинариз алахънай.

1892-йисан гатуз чи дагълара хъайи урусрин машгур географ А.В.Пастухова вичин ктабда и чкайрикай ва лезгийрикай гегъеншдиз кьенай. (Килиг: Пастухов А.В. Поездка по высочайшим селениям Кавказа. Тифлис, 1894, с. 12-14).

1902-йисуз венгерин альпинист ва картограф Мориц Дечиди Базардуъзуйдин куклушдилай лезги чилерал вил вегъенай. Масбурулай тафаватлу яз ада гъам чи тІебиатдикай, гъамни адетрикай, иллаки лезги мехъеррикай гзаф къейдер авунвай. (Килиг: «Кавказ» журнал, 1902-йис. №31, ч. 51-55).

А.Гъажиева ва Г.Еланчина регьбервал гайи Дагъустандин альпинистри сифте яз Базардуъзуйдин куклуш 1935-йисуз рамнай.

Мад са делил. XIX виш йисан эхирра ва XX виш йисан сифте кылера Германияда чап хъайи картайра Кьиблепатан Дагъустандин вири вацІарин, дерейрин, дагъларин ва гъабуркай яз Базардуъзуйдин тІвар гъатнава.

Винидихъ гъайи делилар ва са къадар маса материалар асасдиз къачуртІа, «Базардуъзуй» тІвар гъинай атайди ятІа жагъуриз жеда. И жигъетдай А.В. Пастухован ктабда гъатнавай са делилди вичихъ ялзава. Ада кхызвайвал, 1874-йисуз Къурушдал хъайи А.Беккера чкадин къуъзубурувай хуьруьн къаншарда авай дагъдин тІвар вуч я лагъана жузурла абуру жаваб ганай: «Дагъдин тІвар Гедик я. Амма урусар инриз атайла абуру и дагъдин патав базар кардик кутуна ва адахъ «Базардуъзуй» хьтин чІийи тІвар гилигна. Гъа икІ, Гедик дагъдикай Базардуъзуй хъана».

А.В.Пастухова дагъдин къакъанвал 14722 фут (гилан 4466 метр) тирди къалурзава.

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА

Охусу sözü

“Qusar və qusarlılar” kitabının işiq üzü görməsi münasibətilə onun müəllifi Sədaqət Kərimovanı və qusarlıları səmimi təbrik edirəm. Xalq yolunda bu qədər əziyyət çəkən bir insana həmin xalqın bir nümayəndəsinin edə biləcəyi maksimum təşəkkürü və minnətdarlığı ünvanlayıram. Müəllifə ləzgi dilinin, mədəniyyətinin, tarixinin, əxlaqının və digər mühüm məhfuflarının dirçəlməsində, qorunmasında, çəkdiyi zəhmətin bədəlini tanrıdan diləyirəm. “Samur” qəzetinin (19.02.2011) buraxılışında dərc olunan ləzgi atalar sözündə deyilir: “Xalq, qəhrəmanları ilə tanınar.” Yəqin ki, eyni zamanda mədəniyyəti ilə yaşayar. Mədəniyyəti yaşadan isə bu kitabın müəllifi kimi qəhrəmanlardır. Biz belələri ilə tanınıriq. Ləzgi xalqının da xalq kimi mövcud olmasında onun mədəniyyətinin böyük rol oynadığını nəzərə alaraq, bacarığını yorulmadan bu istiqamətə sərf etdiyinə görə Sədaqət xanıma qusarlılar adından əhsən!

Bir az pafoslu alınmasına baxmayaraq, inanın, sözlərimdə səmimiyəm. Bizim üçün əsl vətəndaş kimi təmənnasız çalışdığını bilərək, kitabın müəllifinə ömrümün sonunadək təmənnasız uğur diləyəcəyəm.

Qusar haqqında bilgileri yaxından bilməyə haqqı olan hər kəse “Qusar və qusarlılar” kitabını əldə edib oxumağı məsləhət görürəm.

Sərdar TAĞIYEV,
Qusar rayonunun
Aşağı Ləgər kəndinin sakini.

YAZIÇI İLƏ GÖRÜŞ

Xaçmaz rayonundakı Xudat şəhər 2 sayılı orta məktəbi öz gözəl ənənələri ilə tanınır. Burada şagirdlərin dünyagörüşünü artırmaq məqsədilə keçirilən maraqlı tədbirlər həm müəllimlərin, həm də şagirdlərin üreyincə olur.

Məktəbdə tez-tez tanınmış qələm sahibləri ilə görüşlər təşkil olunur. Uzun illər bu məktəbdə çalışan adlı-sanlı müəllim, şöhrəti respublikaya yayılmış N.Nərimanov adına muzeyin yaradıcısı Nəzakət Kərimovanın təşəbbüsü ilə keçirilən belə tədbirlərdən biri bu ilin mayın 7-də yazıçı-jurnalist Sədaqət Kərimovanın yaradıcılığına həsr olunmuşdu.

Akt zalında keçirilən görüşü məktəbin direktoru Eldar Əmirov açaraq, qonaq haqqında məlumat verdi. Sonra

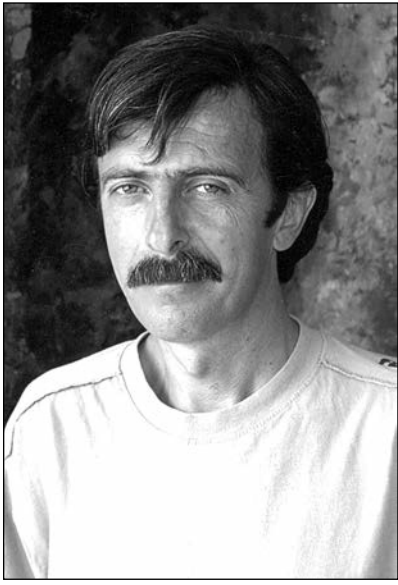
Nəzakət Kərimova yazıçının yaradıcılığının məziyyətlərindən, onun “Kıçlar, kıçlarvıyar - Qusar, qusarlılar” kitabından söhbət açdı. Müəllim Əzizə Həkimova, Xaçmazın tanınmış ziyalısı Bəhram Zalov, qusarlı pedaqoq

Hüriyyət Rüstəмова və başqaları yazıçının ömür yolundan danışdı. Şagirdlərin hazırladığı ədəbi-bədii kompozisiyada şairin şeirləri səsləndi.

Əlifiyat RÜSTƏMOVA

СОКРОВИЩА ИСКУССТВА

Van Cleef & Arpels и картины известного лезгинского художника Алияра Алимирзоева, написанные в стиле авангардизма. Здесь выставлены 25 произведений художника, в работе над которыми он использовал драгоценности компании Van Cleef & Arpels.

Картины Алияра отличаются особым своеобразием. Его произведения невольно приковывают к себе взгляды посетителей. В них реальное переключается с фантастическим и мистическим. В картинах Алияра Алимирзоева есть какой-то скрытый смысл, сразу непонятный зрителю. Человек невольно задумывается над тем, что же автор хотел сказать нам своим произведением.

Люди с большим интересом рассматривали его работы. Особое внимание посетителей привлекла картина «Женщина с луной». На голубом фоне картины изображена женщина, спящая в гамаке, освещенная светом луны. Луна расположена к ней настолько близко, что складывается впечатление, будто она висит в воздухе. Побывав на выставке его картин, я получила огромное удовольствие.

Алияр Алимирзоев родился в Баку в 1961 году. С 2006 года является заслуженным художником Азербайджана. Его работы выставлялись в Москве, Париже, Вашингтоне, Копенгагене, Сеуле, Пекине, Стамбуле, Берлине и

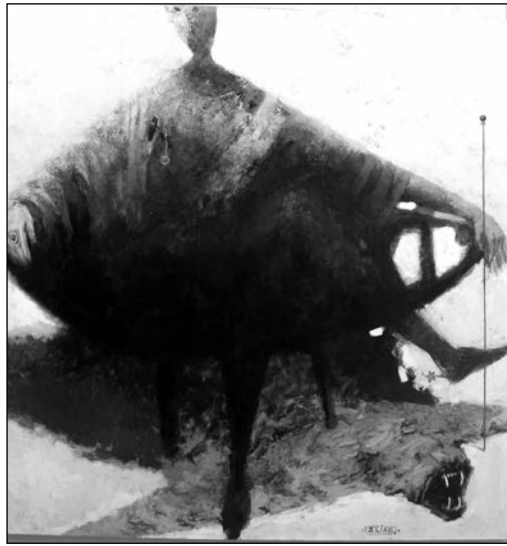
Других городах мира.

Произведения А.Алимирзоева содержатся в частных и государственных коллекциях разных стран. В 2004 году Алияр Алимирзоев был удостоен Гран-при Международной Выставки «Grands et Jeunes» в Париже.

Сабина МАМЕДОВА

В Музее Современного Искусства при поддержке фонда Азербайджана проходит выставка «Сокровища искусства», которая будет длиться с 4 мая по 4 июня.

На выставке представлены ювелирные изделия компании

МОНЕТНОЕ ДЕЛО КУБИНСКОГО ХАНСТВА

После смерти Надир шаха на территории Азербайджана возникли десятки ханств, т.е. Азербайджан отделился от Ирана не как целостное государство, а как раздробленный на ханства. Это было связано с целым рядом причин.

В условиях экономического упадка, продолжавшегося с конца XVII века, хозяйственные связи между различными частями страны, охватывающими территорию будущих ханств, не были тесными, и в Азербайджане отсутствовало единое торгово-экономическое пространство. Создание в регионе нового централизованного государства и связанное с этим изменение соотношения политических сил не отвечало интересам Ирана и России.

Ханство представляло собою миниатюрную форму шахской власти располагая всеми атрибутами государственности - троном, короной, знаменем, печатью и др. Как пишет в своей научно-исторической хронике «Гюлистан-и-Ирам» А.А.Бакиханов «...ханы, управляя наследственно и независимо, стали самостоятельными государями».

Ханы распорядились также правом чеканить монеты, но

это делалось анонимно, без упоминания имени эпонима, т.е. имени самого хана. Именной же чекан был связан больше с сильной реальной властью.

Разбор монетных кладов второй половины XVIII в. начала XIX вв. показывает, что состав денежного обращения Азербайджана за это время периодически подвергался изменениям. В зависимости от военно-политической обстановки, вновь обострившейся после смерти Надиршаха во всех уголках его бывшей империи, в Азербайджан проникали различные группы монет. Вначале, в 50-х годах, это были все еще циркулировавшие серебряные монеты последних сефевидских шахов от Сулеймана I до Аббаса III, а также монеты узурпаторов сефевидского трона - Афшаридов (Надира, Адиль шаха и Ибрахима). В обращении находилось также значительное количество привезенных Надиром из Индии бабуридских серебряных рупий и «оккупационных» серебряных монет-ондуков и бешликов османских (Ахмеда III и Махмуда I), отчеканенных в городах Табриз, Гянджа, Тифлис и Иреван.

Характерной особенностью, облегчающей одновременное паритетное обращение всех участвовавших в денежном обращении Азербайджана упомянутых монетных групп, облаченных в разнообразные национальные и религиозные мундиры, было то, что все по своим метрическим нормам соответствовали весовому стандарту аббаси с его номинальной стоимостью в 200 динаров и шахи - 50 динаров. В течение всего рассматриваемого периода, аббаси оставался основным средством обращения не только в Азербайджане, но и в соседних странах - Грузии и Иране. Счетными же монетами по-прежнему служили динар и тумен, равный 10.000 динаров.

Следует отметить, что вплоть до появления на иранской политической арене Керим хана Зенда (1753-1779), регента сефевидов Исмаила III (1750-1779) не встречаются монеты, чеканенные в ханствах. Денежное обращение Азербайджана до появления ханского чекана питалось в основном серебряной монетной продукцией Афшаров (аббаси, шахи, надирши) и серебром Великих Моголов

Дели (рупийами), привезенным Надиром после индийского похода. Стабилизация политической обстановки в Иране в 60-70-х годах XVIII века при Керим хане и временное объединение благодаря усилиям Фатали хана Кубинского (1758-1789) некоторых северо-азербайджанских ханств благоприятно отразились на хозяйственной жизни и налаживании торгово-экономических связей между отдельными регионами страны.

Несмотря на серьезные военно-политические и социально-экономические успехи, достигнутые благодаря усилиям подлинного основателя этого ханства энергичного и дальновидного Фатали хана, нумизматические факты Кубинского монетного двора до XIX века науке не известны. Несколько экземпляров аббаси со средним весом 2,19 г, хранящиеся в НФ НМИА, представляют собою едва ли не все известные ныне монеты ханства. Большинство монет начеканено словом «ходячая». Кубинский чекан выделяется грубой выделкой и небрежным почерком надписей - результат отсутствия нормального технического оборудования и квалифицированных мастеров-монетчиков.

Золотые монеты ханств науке не известны. Скорее всего, ханства были лишены права чеканить золотые монеты.

В качестве разменных денег в ханствах выпускались мед-

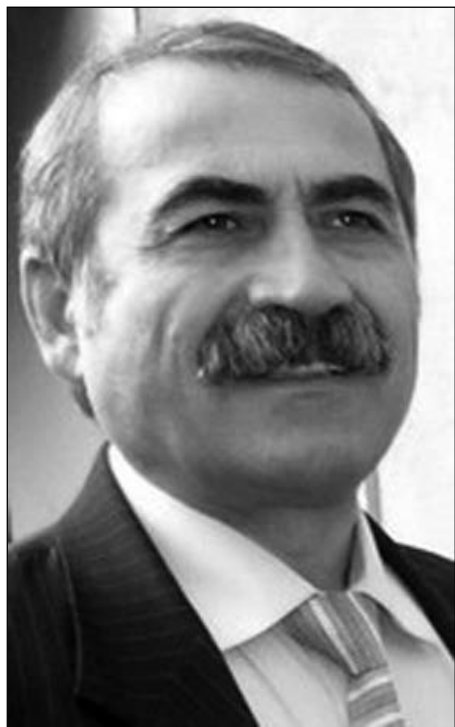
Ляман АЛИМОВА, студентка III курса исторического факультета БГУ

ные монеты под общим названием «фулус» или «гара пул». Как и серебряные, медные монеты выпускались анонимно, в ханских столицах. Медные монеты использовались в границах одного ханства, причем их обращение ограничивалось часто одним годом. С началом нового года чеканились новые монеты. На аверсе медных монет обозначались место и дата чекана. Датирование монет осуществлялось цифрами и монголо-тюркским способом исчисления времени по двенадцатилетнему циклу, а на реверсе изображались соответствующие животные или отдельные легенды на фарси и на арабском языке.

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

ФЕЙЗУДИН НАГЪИЕВАН 60 ЙИС

ЧАХЪ ДАМАХ КУТАЗВАЙ ЗАРИ

Стал хуьре дидедиз хьана. Ада Одессадин эцигунрин ва Москвадин А.М.Горькийдин тварунихъ галай Литературный институтар куьтягна. Ам Урусатдин Федерациядин Писателрин Союздин ва Журналистрин Союздин член, Дагъустан Республикадин медениятдин лайихлу кваллахдар я.

Фейзудин Нагъиеван гыкаятдинни шииратдин ктабрикай «Капал кхьинар», «Къванцел биришар», «Хважамжани Яргъируш», «Цавай къвазва муьгъуьббатдин авазар», «Алпандин суракъда», «Гарал теменар», «Терсепулда йиф», «Кра Мелик», «Къуруш», «Зенг ва къван» хьтин кваталар келзавайбуру хушвилелди къабулна.

Чи машгъур къелемэгълийрикай тир Фейзудин Нагъиеван са къадар шиирар келзавайбуруз хуралай чида. Ф.Нагъиев гыкӀни «Поэтическое наследие Сулеймана Стальского (проблемы текстологии)», «Етим Эмин. Путь к истине», «Эминан гыкыкъатди-кай гыкыкъат» илимдин монографийрин ва къуд вищдав агакьна тарихдинни этнографиядин, ономастикадинни этимологиядин, чӀалан ва литературадин, медениятдин ва сиясатдин макъалайрин

ва рецензийрин авторни я.

Дагъустандин Педуниверситетдин доцент, «Настоящее время» газетдин жавабдар кваллахдар тир Фейзудин Нагъиева гыкӀни лезгийрин «Шарвили» фондуниз регъбервал гузва. И фондуни чи меденият, чӀал, адетар хуьн ва мадни вилик тухун патал гзаф гереклу крар кылиз акъудзава.

И йикъара Москвада докторвилн диссертация хвейи Фейзудин Нагъиеван агалкъунри чахъ дамах кутазва. Поэзиядин рекъяй хьиз, илимдин рекъяйни чӀехи зегъмет чӀугвазвай ада мад гъилера вич галатун тийижир зегъметчи тирди субутна. Гила халкъ Фейзудин Нагъиеван 60 йисан юбилей къейд ийиз гъазур жезва. Шаирдин мярекатдиз Россиядай, Азербайжандай, Туьркиядай, Германиядай ва маса уьлквейрай шумудни са шаирарни алимар къведа. Адан юбилей лайихлудаказ къейд авун патал лезги рикӀ авай гъар са касди герек тир алахъунар авуна кӀанзава. Чна халкъдихъ дамах кутазвай къелемэгълидин 60 йисан юбилей тебрик-зава, адаз яргъи уьмуьрар, чандин сагъвал, яратмишунрин рекъе мадни чӀехи агалкъунар тӀалабзава.

ЧИ БУБАЙРИ ЛАГЪАНАЙ...

- Хизан хиве авайдан кӀула пуд несил жеда.
- БалкӀан хъайила, лиэн жагъида.
- Буба къейила, хва тух жеда.
- Бурж квайди балкӀандал, бурж вугайди яхдиз жеда.
- ВацӀу гъайиди квасади къада.
- Вил вилихъ муьгътеж тахъуй.
- Вилиз аквада, рикӀ дакӀвада.
- Гъардаз вичин рикӀ тирвал гуда.
- Гъардаз жуван муг кӀанда.
- Дагъдизни далу кӀанда.
- Далдамди ван авун къен бушвиляй я.
- Жувахъ авачир затӀ масадавай жагъидач.
- Зуьрне ядайдахъ зилчини хьана кӀанда.
- Ери течирдаз агъни атӀлас я.
- Кар чӀур хъайила, хешилдини сас хада.
- Кесиб патал къуьд завал я.
- Къуьл къуруди кӀанда, регъвни - дириди.
- Къуьрезни асландиз са ракъар эцигдич.
- КӀеме къурла, тум тӀарда, кӀула къачурла - руфун.

Къулан вацӀук сел кумай къван

Къулан вацӀук сел кумай къван,
Хуьрерик дем-мел кумай къван,
Ругъдик милли къел кумай къван
Сагъ я лезги халкъ.

Шагъ дагъдин къил тикзамай къван,
Чи яйлахри цуькзамай къван,
Чна чаз чан-рикӀзамай къван
Сагъ я лезги халкъ.

Чи къепӀер гыч буш тамукърай,
Диде тахъай руш тамукърай,
Веледдихъ нахушд тамукърай -
Сагъ я лезги халкъ.

Куьре, Ахцегъ, Къусар, Къуба,
Сагъ амай къван лезги уба,
Лезги диде, лезги буба,
Сагъ я лезги халкъ.

Лезги хуьре кӀвал амай къван,
РикӀе халкъдин тӀал амай къван,
Чахъ чи дидед чӀал амай къван
Сагъ я лезги халкъ.

Зун яргъал мерд тайифайрин велед я

Зун яргъал мерд тайифайрин велед я,
Къисметдин цӀай гужлу хъжез хкахъай.
Анжах зи чил а къисметдин белед я,
Къадар авач ивийрин зак акахъай.

Къеневай рикӀ - садан, садан - жигер я,
Зи тарих я гуя перем куьгъне тир.
Гъарда вичел ялай, ам къе бижгъер я,
Къе къери я зи вацӀарни дегъне тир.

Къе алуькна... Гена перем амуькна.
Сагъ акъатна ам цацарай къукъвадин.
Зун пинеяр ягъиз ава ацуькна,
Хиялзава йикъакайни пакадин.

Зи перемдин цӀирхер, кӀусар, хилерни
Жагъизва заз чара-чара перемрай.
Чи тарихдин кӀусар, алай хирерни,
Гуя чахъди кат хъийизва гъаремрай.

Къери вацӀар мад дериндиз элкъведа,
Чна перем хуцвада чи вижевай.
Чи ерийриз берекатар хкведа -
Ра гъуц даим шагъид я чи виневай.

Къвал-къвалава чун сад садан

Къвал-къвалава чун сад садан,
Садаз садан ван жезамач.
Дуванда, лагъ, куьз масадан,
Гыч дуван жуван жезамач?

Килиг вун вил виле туна,
Аквадай инсан жезамач.
Физва чун къил къиле туна
Бендедкай аян жезамач.

Хана, хвейи веледдикай
РикӀ шад яз кӀубан жезамач.
Икъван кӀелай беледдикай
Куьз жерягъ Лукман жезамач?

Архадикай, стхадикай
Са иман, аман жезамач.
Дидедикай, бубадикай
Дердериз дарман жезамач.

Зи лезги халкъ, лекърен сихил,
Чавай чаз куьз чан жезамач?!
Яраб паклу Шагъ дагъдин къил
Чаз са кӀус къакъан жез амач?!

Квез чухсагъул, зи мидяяр

Квез чухсагъул, зи мидяяр,
куьн авайвиляй,
Гъам югъ, гъам йиф зи далудихъ
куьн галайвиляй.
Куьн чайгъун я, уф гузвай зи
рикӀин ялавдиз,
Тешвиш гыссер куь гъаразрин
язва къилавди.
Куь гыллейти, куь къастари
авуртӀани денг,
Заз буш жедай мажал авач,
даим я чи женг.
Квез чухсагъул, авайвиляй
куьн, зи мидяяр,
Куь къаргъишар, куь гыибетар
я заз дуьбаяр.

КРОССВОРДРИН ЖАВАБАР

(2011-йисан 19-февраль)

Дуьз цӀарара: 5. Муртад. 7. Харман. 8. Къуьгъ. 9. Мукал. 10. Арбат. 11. Агъдабан. 16. КӀизри. 18. Икъар. 19. Берг. 21. Мант. 22. Кавал. 23. Фасикъ. 24. Ирак. 26. Хара. 28. Жасус. 29. Къурагъ. 32. Шудургъа. 35. Хайма. 36. Саваш. 37. Мух. 38. Мингъраб. 39. Шагъмур.

Тик цӀарара: 1. Будугъ. 2. Чапла. 3. Къабан. 4. Магъал. 6. Букар. 12. Гъвар. 13. Агра. 14. Жилавар. 15. Манидар. 17. Иблис. 18. Итфакъ. 20. Туьк. 21. Мах. 25. Арзу. 27. Алагъ. 30. Руфун. 31. Халиф. 32. Шалам. 33. Аслан. 34. РакъуцӀ.

(2011-йисан 31-март)

1. Ферикъат. 2. Керекул. 3. Хевелаг. 4. Мегъамед. 5. Мегъежар. 6. Гыкыкъат. 7. Танафус. 8. Дарамат. 9. Гъажибег. 10. Къанажагъ. 11. Бажарагъ. 12. Гъарусат. 13. ЧахачӀах. 14. Жасарат. 15. Тамухъан. 16. Тадарак. 17. Чалагъан. 18. Ругъунар. 19. Мукъадас. 20. Сарукуьк. 21. Къавунар. 22. Тарагъаж. 23. Малумат. 24. Таразум. 25. Къарагуьн. 26. Къазамат. 27. Шафакъат. 28. Насигъат. 29. Саралух. 30. Тезенагъ.

(2011-йисан 23-апрель)

Дуьз цӀарара: 1. Такъа. 5. «Умуд». 8. Тевле. 9. Пая. 10. Нин? 11. Стул. 13. Бугъа. 17. Дергес. 18. ГалтӀам. 19. Девриш. 21. Чарчар. 23. Анар. 24. Къеркъ. 27. Гар. 28. Ват. 29. Банан. 30. Туьнт. 31. СтӀал.
Тик цӀарара: 1. Тепе. 2. Къыяс. 3. Межлис. 4. Алибег. 6. Мана. 7. Дана. 12. Тегеран. 14. Гъелерар. 15. Гъезел. 16. Жамал. 20. Шерхан. 21. Чукъван. 22. Игит. 23. Аран. 25. КъветӀ. 26. Штил.

Ветерандин риклин гаф

ЧІАЛ ХУЪН - ЖЕНГ ЧІУГУН Я

Алай йисан 9 - майдиз вири дуьньядин исялгвал клани инсанри Ватандин Чехи дяведа Советрин уьлкведи гъалиб къазанмишай 66-йисан юбилей къейд авуна. Ватан хуьн патал женгиниз экъечлай, дяведай уфтан хъана хтай къегъалрин арада агъзурралди лезгийри авай. Абурукай садни Кцар райондин Яргунрин хуьряй тир Къайитмаз Аллагвердин хва Бачаров я.

Дяве алукайла Къайитмазан 22 йис тир. Къубадин Хуьруьн Майишатдин Техникум цийиз акъалтарнавай жегилди гъиле яракъ къунай. Бакудин военный командирин мектебда чирвилер къачур ам дяведиз фенай. Танкар ядай взводдин, гуьгъуьнлай ротадин командир хъайи лейтенант Бачаров кич тийижир, виклегъ кас хъиз сейли хъанай. Дяведай хурал гзаф орденарни медалар алаз хайи хуьруьз хтай ада вичин рик алай кваллах - ветеранвал давармарнай.

Уьмуьрдин 90-йисаз элячІнавай ветеран Яргунрин тварван авай агъсакъал я. Гъахъ клани, гаф чинал лугъудай, савадлу ва инсафлу кас хъиз виридан гуьрмет къазанмишнавай ам клелунал рик алай инсан хъизни сейли я. ДатІана гъиле ктаб, газет авай ам гъакІни «Самур» газетдин клеву дуст я. Йисан меки варцара вичин уьмуьрдин юлдашдихъ галаз санал Бакуда яшамиш жезвай, чими береда хайи хуьруьз куьч хъезвай агъсакъалди шумудни са клелдайди «Самур» газетдив агуднава. Майдин сифте къилера чи редакциядиз илифай Къайитмаз халуди хъфидайла чаз чехи бубади хъиз алхишар авуна:

- Чан балаяр, гъар девирдихъ вичин женгер авайди я. Куьнни женгина ава. Хайи чІал рекъиникай хуьзвай женгина. Им гъикъван четин кар ятІа чаз тийижиз туш. Къадир чидай ксари квез баркалагъ лугъуьва. Ингъе гафаралди крар туькьудач. Лезги чІалан таъ-

сиб чІутвазвай гъар са касди и кардихъ къуьн кутуна клан я. За лагъайтІа, Бакуда 10 кас газетдив агуднава. Абурукай садни къе зун куь редакциядиз гъайи и лезги я, - лагъана ада Муьслуьмов Адилханахъ галаз чун танишарна ва ахпа вичин гаф давармарна. - И дуьньяда чахъ авай виридалайни чехи девлет, чи лезгивилин сад лагъай лишан чи дидед чІал я, гъавилай ам хуьн чи буржи я.

«САМУР»

ГАФАЛАГ

Гъалай	- гатуз хпер хуьдай чка
Гъалам	- куьк хеб
Гъалей	- элкъвей цІар, круг
Гъилам	- ламу квалера жедай пепе
Йи	- гереклу
Кере	- яб атІанвай хеб
Къарта	- къакъан ва куьк руш
Мекера	- ярмарка
Уьре	- айиб
Сани	- гъейри
Къваркъ	- куьгъне ипек
Фир	- чухур
Бакъа	- уьмуьрлух
КуфтІа	- кафтар къари
Пев	- ажуз, усал
ТІваракъ	- къумрал
СалакІай	- кутуг тавур крар ийидайди

OXUCULARIN NƏZƏRİNƏ!

"Samur" qəzetinə hər zaman abunə yazılmaq olar. Bunun üçün telefonla ünvan bildirmək kifayətdir. Ödəniş ayda bir dəfə poçtalyon vasitəsilə edilir.

Bakı və Sumqayıt şəhərlərinin sakinləri aşağıdakı telefonlara zəng çala bilərlər:

"Qaya" mətbuat yayımı - 564-48-96, 564-63-45

ДАГЪУСТАНДИН ЦІИИВИЛЕР

ТАРИХРИХЪ
ГЕЛКЪВЕЗВА

Археологиядинни эпиграфиядин гуьмбетри лезгийрин Докъузпара райондин хуьрерихъ агъзур йисарин тарих авайдан шагъидвалзава. Ина халкъдин руьгъдин куклушар тир Шалбуз дагъ, Базардуьз, Яру дагъ хкаж хъанва, Европада виридалайни къакъан хуьр тир Къуруш ва тлебиатдин лишанлу чкаяр ава. Докъузпара гъакІни лезги халкъ дуьньядиз машгъур авур рухвайралди сейли я.

Районди халкъдин уьмуьрда гзаф дерин чка къунватІани, икъван гагъди адан тарихрихъ гелкъвенвач. И топонимдихъ асул лезги гафарикай арадиз атанвай «такъуз пару», яни «душман такъудай пару» хъгин мана аватІани, адан твар «Докъузпара» хъиз кхъизва.

1934-йисуз тешкил хъайи и райондин 1960-йисуз районар ири хъунин сиясатдик акатна хъиз хуьрер Ахцегъ ва Мегъарамдуьруьн районрик кухтунай. 1993-йисуз и гъалатІ арадай акъудун яз, Докъузпара район тешкил хъуьуна. Алай вахтунда Докъузпара йигин камаралди вилик физва. Гила алмар ва археологар адан

тарихрихъ гелкъвезва. Абурухъ и чилерин тарих хъсандиз чирна винел акъуддай ва вири халкъдив агакъардай ният ава.

АЛАКЪАЯР АТІУДАЧ

Цикъвед йис инлай вилик Египетдин чехи вузрикай сад тир Асьютдин университетди Дагъустандин Гьукуматдин Университетдихъ галаз икърар кутІуннай. И икърардив къадайвал, Болонский процессдин сергъятра аваз «2+2» программа къилиз акъудна кланзавай. Египетдин са къадар студентри ДГГУ-да урус чІал, Дагъустандин студентри араб чІал чирун къарардиз къачунай. Машгъур вузри санал кваллахзавай 12 йисан къене Дагъустандин 300-далай виниз студентри (абурук цІудралди лезгийри акатзава) араб чІалай вердишвилер, Асьют Университетдин 100-дав агакъна студентри ДГГУ-да урус чІалай вердишвилер къачуна.

Садбуру и мукъвара Египетда къиле феи инкъилабдилай къулхъ университетри санал кваллахун четин жеда лугъуьвай. Ингъе и йикъара малум хъайивал, икърар къуватда ама ва университетри алакъаяр атІудач. Каирдивай

400 км яргъа авай Асьютдин университетда 70 агъзурдалай виниз студентри чирвилер къачуьва.

ПРОЕКТ КАРДИК
КУТУНВА

Дагъустанда малдин мрамар хътин як гъасилун патал цийи проект кардик кутунва. И жуьредин якІун ватан Япония я. Ина Тодзим жинсинин калери къетІен, дамар-дамар хъана пи квай як гуьзва. «Мрамардин як» къачун патал жунгавар къетІен шартІара чехи авун, абуруз махсус ем гун лазим я. Абуру къакъан дагъларин векин уьруьшра хуьзва, абуруз гзаф къадар пивони гуьзва. Юзаз тахъун патал малар куьрнавай къайдадин къепера хуьзва. ИкІ гъайвандин яцІу якІар фараш жезва, анра пидин къелечІ къатар квай, мрамардиз ухшар як гъасил жезва. Гъавилай адаз «мрамар хътин як» лугъуьва. Проект кардик кутаз Австриядин пешекарри куьмек ганва

Алай вахтунда лапагрин къадардал гъалтайла, Дагъустанди Россияда сад лагъай чка, ири карч алай гъайванрин къадардал гъатайла, пуд лагъай чка къазва.

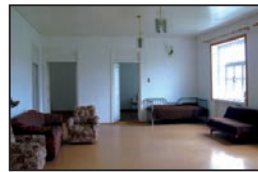
КОНЦЕРТ
АНСАМБЛЯ «СУВАР»
14 июня в 19⁰⁰

в Государственном Русском Драматическом Театре г.Баку состоится концерт ансамбля «Сувар». В программу войдут лезгинские фольклорные песни и танцы, прозвучат новые песни С.Керимовой, а также давно полюбившиеся всем композиции в новой аранжировке.

Контактные телефоны: (070) 746-97-40,
(050) 504-66-68, (050) 531-25-60

ПРОДАЕТСЯ
ДВУХЭТАЖНЫЙ
ДОМ В ГУСАРЕ

Средний ремонт,
постоянная вода, телефон,
газ, фруктовый сад.
Цена договорная.
Конт. телефон:
(050) 734-14-55

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

"Samur" qəzeti redaksiyasının kollektivi Gülxar və Müzəffər Məlikməmmədovlara əzizləri

Gülüeyev Qafar Kazım oğlunun vəfatından kədərləndiyini bildirir və dərin hüznə başsağlığı verir.

САМУР

Главный редактор
Седает Керимова

Адрес редакции: AZ 1073 Баку, проспект
Метбуат, 529-й квартал, Издательство
"Азербайджан", этаж 3, каб. № 101.

www.samurpress.com
e-mail:sedagetkerimova@rambler.ru

Расчетный счет
26233080000
Капитал банк г.Баку
1-й Ясамальский филиал
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики.Пер.№ 78

Индекс: 5581
Тираж: 2000
Тел: 432-92-17